

POSLEDNJI ČIN KOMITRAGEDIJE "ZAVERA ZA POČETNIKE"

Danas više nema sumnje: zaverenička pisma koja je Žan Der pronašao u Državnom arhivu Firence jesu autentična i pripadaju "veselom dum Marinu". Ništa tu nije veselo – počinje Čarli sa svojim komentarima – ni autor, ni sadržaj pisama. Slažem se, ali iz razloga koji su drugačiji od onih "na prvu loptu". E, baš bih voleo da čujem – nastavlja dosadni. čućeš, naravno, za to smo plaćeni, pod uslovom da zaboraviš somnambulno-ideološke ocene Živka Jeličića da su pisma rezultat "svesne opredeljenosti za 'malog čoveka' i posledica uočavanja društvenih suprotnosti u Dubrovniku". Evo, već sam zaboravio – dopire glas iz ofa. Okej, šou mast go on, maj dir Bladhaund.

Prosto k'o pasulj, šefovi kuhinje Fraño Čale, Leo Košuta i Rafo Bogišić, mali od palube Slobodan P. Novak, od kužine Franjo Švelec, pisac Držić je "zaboravio" da državni udar predstavlja ozbiljan preduzetnički poduhvat, preduzeće koje podrazumeva, najmanje, pristojnu S.W.A.T. analizu. Alo, kurton-mejker, 'oćeš sad da nas daviš sa biznis planovima i strategijom razvoja? Naprotiv, hoću da pokažem sve posledice loše prethodne analize jednog prevrata u pokušaju, od pogrešnog sagledavanja svojih prednosti i slabosti do nemudre odluke i lošeg tajminga. O kojim prednostima je reč? Upravo tu i leži najveći problem: u odsustvu prednosti, jer čovek pozorišta ne može da shvati realnost koja život znači, činjenicu da dramatičar vlada samo predstavom, do neke mere, a da svakidašnjicom gospodare neke druge sile, toliko različite od teatarskog Dobra i Zla. Šta, šta? Da uprositim: Marin Držić pokušava da despota i tiranina Kozima Medičija ubedi u neophodnost državnog udara u Dubrovniku. I? Prvo, pisac zaboravlja osnovni princip svake zavere: zaverenik mora da pripada onoj društvenoj klasi kojoj pripadaju i žrtve zavere a, koliko se sećam, komediograf je vekovima daleko od bilo koje veze sa aristokratijom. Drugo, vođa zavere nema ni pozicije vođe eventualnog puča, ni finansijsku snagu, ni vojnu ili političku važnost koji bi garantovali uspeh poduhvata. Treće, onaj kome su pisma upućena nema nameru da ugrožava kolege vladare ukoliko ne oseća ugroženost svoje vlasti, naprotiv, ugrožavanje "braće po vlasti" jeste posredno atak i na legitimitet sopstvene vladavine, i to od strane nekoga ko nije dostojan da o promeni vlasti razgovara. U svetlu svega ovoga, vladar Kozimo, zadojen Makijavelijevom sisom, pokušaj komediografa shvata ili kao za-jebanciju ili kao pokušaj manipulacije protiv sebi ravnih despota.

Govoriš o bezgraničnom poštovanju Kozima spram "dvadesetorice nakaza" dubrovačkih?

Ma kakvi, taj nije voleo nikoga osim sebe. Mislim na despote. One od malopre. Kakvi, sad, despoti?

Na tirane iz sentence koju će izreći Džojsov Stiven Dedalus, u "Uliksu", parafrazirajući majstora anglosaksonske polemike, Oskara Vajlda:

"Postoje tri vrste despota: despot koji tiraniše telo, despot koji tiraniše dušu i despot koji, podjednako, tiraniše i dušu i telo. Prvom je ime Vladar, drugom je ime Papa, trećem je ime Narod."

Dakle, Pesnik je, i ne znajući, prvog vrsti despota ponudio jasnu konkurenciju trećeg tipa despotizma, populističkog. A to je već bilo suviše, čak i za Kozima.

Misliš da nije imao šanse?

Apsolutno ne, jer književnost i politika nemaju ista pravila igre, ni isti sistem vrednosti, te je pokušaj dramatičara da u politici postane ono što je već bio u literaturi unapred osuđen na neuspeh.

Pod uslovom da je pisma neko uopšte čitao.

U pravu si, i to treba dovesti u sumnju. U tom slučaju verujem da je neozbiljna recepcija pokušaja urote spasla glavu jednog naivnog zaverenika.

Pazi šta pričaš, to je moj klijent iz jedne od prethodnih teza, 'oćeš i ti da popiješ jednu tužbu?

Znam šta govorim, pričam o osobi koja ne zna da Kozimo Veliki nema nameru da se kači sa papom koji dežura u to vreme, obaška što mu je savezništvo sa crkvom važnije od 'leba. Posebno ne zbog Dubrovnika koji za njega ima politički značaj Male Moštanice, a pod papskom je zaštitom.

Nije mi jasno.

Da ti prevedem: golemo čučanje za malečak kup.

Eeej, ne moraš da budeš vulgaran.

Tražio si istinu, a to podrazumeva i ovu komparaciju i još neke činjenice vezane za vladara Firence. Dolazimo i do poslednjeg razloga loše inicijalne analize poduhvata – pogrešnog tajminga.

'Oćeš ti da pričaš srpski ili...?

Slušaj dobro: Marin izgleda pojma nema da se Kozimo majstorski rešio i Filipa Strocija, zapovednika republikanaca, koga je zarobio i ostavio da istrune u tamnici, i Lorencina Medičija, organizatora ubistva njegovog prethodnika Aleksandra, koga "eliminise" iz daljeg takmičenja, ujedno se i sveteći. Gospon Držić ne zna ni ono što bi morao da zna svaki polaznik kursa "zavera za početnike": da Kozimo, pobednik u Sijenskom ratu, centralizuje državu i povećava joj površinu 20 puta, pri čemu je posebno oprezan sa humanistima i književnicima – smešta Akademiju u svoj dvorac i lično nadgleda izvođenje literarnih radova. Nije naš pisac "obavešten" ni da firentinski despot 'ladno pušta niz vodu Petra Karnesekija, humanistu i filozofa, pardon, to beše onaj Šifer iz butika, dakle kalvinistu i sugrađanina, da malo gori na lomači zbog jeresi, samo da ne bi narušio dobre odnose sa kardinalom Gislerijem, alias papom Pavlom V, a sve u cilju dobijanja titule nadvojvode, koja mu je izmakla smrću Pija IV. A gde su savetnici, konsiljeri, konsultanti, advajzeri? Pametnom savet nije potreban, a budala ga ne sluša. Ajde, dalje... Ali, ne zna ni ono što ne bi morao da zna – Kozimo je tiranin iskompleksiran u pogledu lične inteligencije, toliko opsednut osećanjem inferiornosti da i u pismu svom poslaniku u Rim, i u porukama za Karla V i Maksimilijana Austrijskog ne propušta da naglasi kako "nije glup". A, zato ga ona stvar služi k'o budalu patka? Valjda, posebno posle smrti žene i plime hormona, najpre sa Leonorom delji Albizi, zbog koje lično ubija sobara, a koju srećno udaje za drugoga,

a zatim i sa prelepom Kamilom Marteli. Like father, like son, Frančesko se "zanima" sa Bjankom Kapelom iz Venecije, iako ga je tata srećno oženio Đovanom Austrijskom, ćerom bečkog cara, želeći da nadvlada familiju Estenzi iz Ferare. Dakle, u vreme kada dobija Marinova pisma, Kozimo pokušava da spase Karnesekija, brani se od optužbi za bezobzirno ubistvo i kara dve polovnjače od po dvesta meseci, dok Frančesko ćapće na sisi venecijanske lepotice.

Šta 'oćeš da kažeš?

Da ih je boleo kurac, obojicu, za Marinove ideje o promeni ustrojstva dubrovačke države, i da su imali važnija posla, u kratkim pauzama između snošajeva sa piletinom, nego da čitaju preozbiljnu literaturu. Da im je do demokratije u Dubrovniku stalo taman toliko koliko i do slobode u Firenci, sopstvenom ataru. I, ono najvažnije, da su shvatajući ozbiljnost pisama jednog dramatičara u isto vreme shvatali i svu beznadežnost poduhvata jednog sanjara.

Spomenuo si navodnu "preozbiljnost"?

Da, i ostajem pri tome, posebno ako provlačim analitičku nit kroz Vidrine radove. Najpre soneti okrenuti samom sebi, zatim ekloge i pastorele za široke narodne mase, "Tirena" koja predstavlja vrhunac šlihtanja vlasteli, sve do komedija koje jesu prvi, doduše alegoričan napad na plutokratiju. A šta je sa "Hekubom"? Koliko god zvučalo paradoksalno, "Hekuba" je spona koja povezuje komediografski podsmeh i zavereničku gorčinu, tragedija koja potvrđuje Držićevo razočaranje u moć ironije i sarkazma. U kom smislu? Umesto smeha suze, umesto raskošnih kostima krv, umesto oblaka veselja iz kojih liju kiše istine sada sevaju munje i gromovi tragedije iskovani, umesto kod Hefesta, u kovačnici ličnog bola, kaljeni kroz empirijsku reakciju na svet i ukrašeni bizarnošću neobičnih metafora. Upravo ono šta će "manirizam" doneti Preporodu Duha na zalasku, čineći "umornu renesansnu životinju" agresivnijom i spremnijom na žderanje sopstvenog poroda, baš onako kako su sve revolucije "čuvale" svoju decu.

A Fortuna i Virtu? Hoćeš i njih da osporiš?

Nisi me razumeo, očigledno, ne pada mi na pamet da negiram dve temeljne renesansne kategorije, posebno ako je kriterijume Vrline ili Sposobnosti i kriterijume Sreće moguće primeniti i danas. Želim da kažem da je pojam Sreće vrlo rastegljiv, posebno posle dobre analize, a da je Sposobnost relativan termin čija definicija varira od epohe do epohe i od mesta do mesta. I da ono što je Vrlina kod Lorenca Manjifika ne mora biti to isto i za Kozima, kao što ni Virtu u Firenci i Dubrovniku nema isto značenje. Jasnije malo, ako može. Dakle, ako je Dramatičar zaribao sa procenom situacije, očekivao sam bar da njegov lični intelekt i snalažljivost obave svoj deo posla. Nažalost, zaverenička pisma su samo podsetila na neke neprijatne epizode kao što su divljenje sijenskom kapetanu zbog "strogosti koje se svi boje", tokom rektorovanja, ili "druženje" sa grofom Rogendorfom. Ukratko, pisma o uroti su najgori tekst potpisan imenom Marina Držića, jedna neuspela komitragedija u režiji neostvarenog čoveka.

Svi znaju da zavera nije uspela, šta je tu novo?

Ne govorim o rezultatu, epilog je samo logičan nastavak pogrešne procene, podsećam na sadržaj. Tu je predlog za papsku ekskomunikaciju Grada, pazi ovo: "makar i falsifikovanu", upućen vladaru sa renesansom u genima i stalnim problemima sa Crkvom, bez

obzira na to da li se radi o dominikancima i njihovim republikanskim aktivnostima ili o osnivanju "pravne kancelarije" koja želi da obuzda moć Inkvizicije. Tu je mešanje u vojne poslove određivanjem strategije puča i broja neophodnih vojnika, kapetana i pukovnika. Tu je nabranje navodnih "mana" Dubrovnika, od kojih je svaku moguće pripisati onome kome se pisma šalju. Tu je, najzad, i stil pisama, nekritički naslonjen na Makijavelija, a koji najbolje opisuje De Sanctis pišući o "Vladaocu":

"Umesto 'silogizama' dolaze nizovi, tj. povezanost činjenica, koje su ujedno i uzrok i posledica; činjenice su nanizane tako da se naslanjaju jedna na drugu i međusobno objašnjavaju; postoje dva niza, jedan složen, vidljiv samo pametnom čoveku, drugi jednostavan, koji daje površni i prividni uzrok, pa zaključak postaje duboko ironičan."

Ili, još tačnije:

"Činjenica nije samo činjenica, odnosno događaj, nego je i misao, razmatranje; pod izlaganjem se krije argumentacija."

Esejista, nisi ti ni prvi ni poslednji koji je izrazio sumnju u verodostojnost Marinovog delanja. Da te podsetim, prilikom izvođenja u Švedskoj, šezdesetih godina prošlog veka, oficijelna kritika je tvrdila da je "govor Dugog Nosa recentan, naknadno umetnut u komad sa svojim 'narodnodemokratskim' idejama". Ne raspravljam o književnom delu, govorim o životu, o "coup d'état" koji je zamenjen sa "coup de grace", o Kozimovoj milosti da okretanjem sopstvene glave od jedne bezopasne naivštine spase dušu jednom utopisti, ostavljajući ga da utrne sam od sebe. Je li to zoveš milošću?

Paradoksalno, ali jeste tako. Bio je potreban neko ko će da razbije famu o "izabranosti" pesnika, onu vekovnu laž o podanicima pisane reči koju je najbolje definisao Miroslav Pantić: "Držićeva fikcija o pesniku-izabraniku Muza i pesniku-proroku prastara je bajka, razrađena vrlo detaljno u grčkoj mitologiji, što su je izvesno smislili pesnici, vajakadašnji trgovci mitova, da bi 'razjasnili' svoje poreklo i da bi 'protumačili' svoju izuzetnost."

Tačnije, bio je potreban neko ko "mora biti svirep da bi bio milostiv", kako tvrdi Ajvi Kompton Bernet, i ko će Pesnika, sem u svojoj lepoti, prikazati i u carskoj nagosti.

Znači, opet se vraćamo na izdajnika, kompleksaša i prevaranta?

Nikako, ne vraćamo se uopšte, pokušavamo da, idući ka budućnosti, prikažemo i čoveka i Pesnika.

Pa?

Izdajnik? Ako govorimo o izdaji dubrovačkih interesa, da, ukoliko je reč o izdaji svojih principa, onda o izdaji nema ni govora. Idealista? Pre utopista, sa idejom utopije sjajnijom od njenog ostvarenja. Patriota? I to, ali na svoj način, čudan i specifičan.

Dobro, bre, 'oćeš ti da govoriš ili ćemo još da se igramo skrivalica?

I sve, i ništa od svega pobrojanog. Marin Držić je umoran, razočaran i usamljen čovek. Onaj koji pamti aplauze na kraju svojih predstava i skrivanje od poverilaca. Onaj koji ne zaboravlja uvažavanje u društvu, ali ni gladne dane na Stradunu. Čovek koga su obožavali i čovek koga su neozbiljno shvatali, pisac koga su nedaroviti optuživali za krivicu nedostatka sopstvenog dara, a iole talentovani za prejako svetlo na kome su njihovi talenti postajali neuočljivi.

Pesnik koji je, makar na trenutak, poželeo da bude samo čovek.

– odlomak iz eseja 'Zaverenik Marin Držić ili Poslednja scena političkog diletantizma' –